

Intelligence and Society – 16. letna konferenca IIHA. Tutzing, 23.–25. april 2010

V dneh od 23. do 25. aprila 2010 je bila v prostorih Akademije za politično izobraževanje v Tutzingu pri Muenchnu že 16. letna konferenca mednarodne zveze za zgodovino obveščevalnih služb (IIHA), ki je bila posvečena odnosom med obveščevalnimi službami in družbo. Medtem ko se državljani na eni strani bojijo »skrite moči« države pa tisti, ki v svojih rokah držijo vzvode politične moči občasno uporabljajo obveščevalne službe tudi zato, da si podredijo opozicijska gibanja v svojih državah. Obveščevalno dejavnost v tujini oblikujejo na eni strani interesi po zaščiti lastne družbe, na drugi strani pa so prisotni dejavniki, ki jo na tak ali drugačen način ogrožajo. Posebna pozornost na konferenci je bila posvečena podobi obveščevalnih služb v medijih (časopisi, filmi, literatura).

Konferenco je z uvodnim pozdravom pričel prof. dr. Wolfgang Krieger iz univerze v Marburgu, eden od ustanoviteljev te mednarodne organizacije, ki je opozoril, da so vse konference dostopne tudi na spletni strani. Po njegovem mnenju se nivo poročanja o obveščevalni dejavnosti tudi po zaslugi takšnih konferenc in znanstvenega pristopa, na katerem temeljijo, izboljšuje tudi pri poročanju v sredstvih javnega obveščanja.

Prvi referent je bil dr. Florian Altenhoener, samostojni raziskovalec iz Berlina, ki je napisal prvo znanstveno biografijo Alfreda Naujocksa. Tema njegovega prispevka je bila posvečena incidentu v Venloju in nemški propagandi v zvezi z britansko tajno službo leta 1939, ki je ob tem incidentu, katerega izvajalec je bil prav Naujocks, doživela velik poraz.

Drugi predavatelj je bil Christian Rosse iz Neuchatela v Švici, ki je govoril o mednarodni obveščevalni skupnosti v francosko govorečem delu Švice med drugo svetovno vojno. Prestavil je razne obveščevalne organizacije, ki so v tem času tam delovale. V razpravi so med drugim izpostavili tudi vprašanje, kako je bilo z delovanjem sovjetskih obveščevalnih služb in kako je z odprtostjo virov za to proučevanje. Čeprav so in bodo arhivi obveščevalnih služb v Švici še dolgo zaprti (pri njih velja 50 – letni rok dostopnosti), so pa odprti sodni arhivi in vse primere vohunjenja, ki so bili obravnavani pred sodišči, se da izčrpno spremljati iz ohranjenih sodnih spisov, ki so tudi poročevalcu služili kot vir za prispevek. Posebno vprašanje, ki se je v zvezi s Švico izpostavilo v zadnjem času pa je tudi vprašanje usode zaplenjenega judovskega premoženja, ki ga je tudi Nemčija shranila v trezorjih švicarskih bank in katerega sprostitev se le počasi rešuje, kar pa po navedbi avtorja ni bila tema njegove raziskave.

Zadnji predavatelj v popoldanskem delu je bil, za razliko od predavateljev, ki prihajajo iz univezitetnih okolij, Peter Becker, nekdanji operativec BND, ekspert za Kitajsko, ki je nazadnje delal v Pekingu. Predstavil je svoj prispevek »Oči in ušesa zmaja: Kitajska obveščevalna služba 1911–1945«. V njem je poudaril, da se je na Kitajskem v 6000 letih, kar je obstojalo cesarstvo, obveščevalna dejavnost le malo spremenila. Še vedno veljajo ugotovitve, ki jih je Sun Ja Tsen opisal v svoji knjigi Umetnost vojne. Ne glede na različno politično ali strankarsko usmerjenost je na Kitajskem – z razliko od Evrope značilno, da različne obveščevalne službe tudi npr. Tajvana in Kitajske sodelujejo in si ne konkurirajo, saj jim je nacionalni interes bolj pomemben od strankarskega. Nacionalni interes prevladuje tudi pri Kitajcih, ki ne glede na to, kje na svetu živijo, ostanejo najprej Kitajci in so kot taki »peta kolona« za lastno obveščevalno službo.

Po večerji je upokojeni voditelj nemške obveščevalne službe BND Henning Crome predstavil svoj prispevek pri razkrivanju nacistične preteklosti obveščevalcev organizacije Gehlen, predhodnice BND v prispevku z naslovom Nemška povojna družba in BND; spomini na posebne preiskave »Organizacije 85«. Prav v času pred posvetom je bila ta tema precej prisotna v nemških sredstvih javnega obveščanja. Zdelo se je, da v Nemčiji nihče noče nič vedeti o nacistični preteklosti mnogih obveščevalcev BND, ki jih je v času hladne vojne rekrutirala ameriška obveščevalna služba, da bi si z njihovimi spoznanji izboljšala svoj položaj v tekmovanju s sovjetskimi obveščevalnimi službami. Po zlomu vsakega totalitarnega sistema, kakor je bil nacizem in seveda tudi sistemi v Sovjetski zvezi in njenih satelitih, se postavlja vprašanje, kaj narediti s člani bivših obveščevalnih služb. Ali naj jih odstranijo s »čistim rezom« s preteklostjo, ali naj z njimi sodelujejo ali naj se proti njim borijo? Čeprav kompromisi niso priljubljeni pa so najbolj pogosta rešitev, saj je to populacija, ki ima ogromno informacij, ki niso vse zabeležene v arhivih in niso vse zapisane ter je boljše, da jih država obdrži na svoji strani, saj to pomeni manjšo škodo – čeprav je to malokomu v veselje.

Drugi dan je konferenco vodila dr. Saskia Hieber, predstavnica gostiteljev Akademije za politično vzgojo. Dopoldan sta bila dva referata. Prvi referent je bil Richard H. Cummings iz Duesseldorfa, ki je predstavil vlogo CIE in njene organizacije Križarjev za svobodo pri delovanju Radia Free Asia. Križarji za svobodo so bili organizacija, ki jo je ustanovila CIA, da bi z njeno pomočjo zbirala finančna sredstva za delovanje te radijske postaje s tem, da je v ljudeh vzbujala protikomunistična čustva. Zbrali so ogromno sredstev, efekt pa je bil majhen, saj so bili ljudje v Aziji revni in niso imeli radijev, kjer bi poslušali njihovo postajo. V glavnem so jih poslušali Kitajci.

Naslednji referent je bil Mattiahu Mayzel iz univerze Tel Aviv, ki je v referatu »Skrivnost v prid javnosti« predstavil okoliščine, v katerih je tajni govor Nikite Hruščova leta 1956 postal znan javnosti – prej v tujini kot v sami Sovjetski zvezi in njegov pomen za destalinizacijo.

Dr. Jerca Vodušek Starič iz univerze v Mariboru je predstavila referat »Resničnost ali mit? Sovražniki naroda, zahodni vohuni in totalna kontrola družbe«. V njem je izpostavila vprašanje ali je bila Jugoslavija resnično tako zelo različna od ostalih

držav vzhodnega bloka. Pojem ljudski sovražnik ali sovražnik naroda v srbohrvaški različici je bil uveden že leta 1941 in je označeval vsakogar, ki je hotel organizirati kakršnokoli odporniško gibanje izven partizanskega. Takoj je bil proglašen za kontrarevolucionarja in ga je doletela tudi kazen.

V popoldanskem delu so bili predstavljeni štirje referat. V prvem je Lauren Angle Hutton predstavila obveščevalno organiziranost in socialno – politično tranzicijo v Južni Afriki.

John M. Nominkos je predstavil Reformiranje grške obveščevalne službe. Glede na to, da je v Grčiji bila na oblasti vojaška hunta, se je po ponovni demokratizaciji vzpostavilo vprašanje kot pri vseh državah v tranziciji, kako oblikovati obveščevalno službo glede na hude zlorabe, ki so bile v času vojaške diktature. V razpravi, ki se je oblikovala tudi okoli pomena slabega ekonomskega položaja Grčije za vso Evropo je povedal tudi, da je v Grčiji okrog 1 milijon javnih uslužbencev, med njimi tudi vsi bivši obveščevalci, saj nihče ni izgubil službe.

Ulf Walther iz Berlina je predstavil svojo doktorsko disertacijo z naslovom »Od KGB do FSB v kontekstu političnih in družbenih sprememb v Rusiji«. V razpravi sta bili med drugim izpostavljeni dve ugotovitvi. Prva je v tem, da so ne glede na reorganizacije sovjetskih obveščevalnih služb, ljudje v njih ostali isti – razen v kolikor jih niso odnesle razne čistke predvsem v času stalinizma, ko je bilo najbolj nevarno službeno mesto vodje obveščevalne službe. Drugo vprašanje pa je bila GRU – Glavnoe razvedatelnoe upravljenje, torej vojaška obveščevalna služba, ki pa po referentovi izjavi ni bila predmet njegove raziskave, po mnenju ostalih pa je edina, ki v Rusiji ves čas delovala in deluje tudi še danes, saj so bili vsi obveščevalci, ki so jih v zadnjih dneh na Zahodu ujeli iz GRU, nihče pa ni bil iz FSB.

Nenapovedano je po tem referatu dr. Siegfried Beer iz univerze v Gradcu predstavil avstrijsko organizacijo ACIPS, ki je nastala po 10. posvetovanju IIHA, ki je bilo leta 2004 v Gradcu in katere usmeritev je proučevanje obveščevalne zgodovine. Dvakrat letno izdajajo tudi glasilo *Journal for Intelligence, Propaganda and Security studies* ter je pozval prisotne, da naj pišejo članke, saj je publikacija v nemščini in angleščini.

Zadnji predavatelj ta dan je bil član osebja zgodovinskega oddelka CIE Clayton D. Laurie, ki je predstavil »Popularni pogled na obveščevalno službo in CIA v filmu in literaturi: zabava in resničnost«. Med kriminalnimi romani, ki so vredni branja in jih uporabljalo celo v izobraževanju kot učbenike, so tudi dela bivših obveščevalcev kot npr. Williama Somerseta Maughama ali Johna le Carreja. Zvečer je bila redna letna konferenca IIHA.

Zadnji dan so bili predstavljeni še trije prispevki. Najprej je Helmut Mueller Engbergs, zaposlen v ustanovi, ki skrbi za arhiv Stasija BstU v Berlinu predstavil »Kompleks Kurras? Poseben primer provokacije Stasija«. Šlo je za sodelavca Stasija, policaja, ki ga je Stasi vrnil v vrste zahodnonemške policije, kjer je postal specialist za zajetje vzhodnonemških vohunov. Vključili so ga potem, ko je ubil vodjo študentskih demonstracij.

Dr. Jutta Braun, zaposlena v arhivu v Potsdamu, je v svojem referatu predstavila dediščino Stasija v nemškem športu. Po njenih raziskavah, je bil vzhodnonemški

šport tako uspešen le zato, ker je imela nad njim vpliv njihova obveščevalna služba STASI. Pomembni sta bili dve področji: na eni strani doping in na drugi strani vmešavanje v osebno življenje.

Zadnji prispevek je podala direktorica Akademije v Tutzingu dr. Saskia Hieber o »Vohunu, ki to ni bil« (The Spy who was not). V njem je opisala spomine legende hladne vojne Johna Peeta. Uvod k spominom je napisal znani pisec vohunskih romanov Len Deighton. V razpravi sem omenila podobno usodo Owena Reeda, katerega medvojno delovanje v MI-6 je njegov vnuk Sebastian Ritchie opisal v knjigi »Our Man in Yugoslavia«. Morda sta se celo poznala.

Zborovanje je bilo zaključeno in sprejet je bil sklep, da bo jubilejno zborovanje leta 2012 v ZDA. Kje bo zborovanje leta 2011 je stvar odločitve izvršnega odbora.

Ljuba Dornik Šubelj